

Úhyny včelstev 2014/15 – naděje na lepší časy

Předkládáme k diskusi odborné stanovisko Pracovní společnosti nástavkových včelařů CZ k aktuální problematice úhynů včelstev.

Současný stav

Většina včelařů v současnosti spoléhá na jednotnou metodiku řízenou z centra (nařízení Státní veterinární správy, volba a distribuce léčiv přes okresní a místní organizace Českého svazu včelařů, organizovaná aplikace aerosolu atd.). Akceschopnost tohoto centrálně řízeného systému dosáhla limitu svých možností, zejména z důvodu snížené účinnosti syntetických akaricidů a klesající odolnosti včelstev. V současné době není snadné udržet silná a zdravá včelstva. Uplatňuje se komplex různých proměnlivých faktorů, zejména místní vlivy a problémové roky. Včelař by měl mít možnost uplatňovat širokou škálu opatření od aplikace různě účinných akaricidů přes biotechnická opatření (omezení plodování, vyřezávání trubčího plodu, dobré snůškové podmínky pro včely apod.). Včelař se musí v reálném čase rozhodovat podle místních podmínek a vývoje nákazy během sezóny. Centrální způsob rozhodování udržuje včelaře v pasivitě, neboť čeká na rozhodnutí vyšší instance. Katastrofických rozměrů mohou úhyny dosáhnout, pokud je na centrální úrovni přijato chybné rozhodnutí. Příkladem je chybná interpretace výsledků zimní měli v roce 2014. Problém je ale systémový a bylo by příliš zjednodušující dávat veškerou vinu za úhyny chybné interpretaci výsledků vyšetření zimní měli.

Hlavní příčiny úhynů v roce 2014

V následujícím přehledu jsou uvedeny hlavní faktory, které se podle našeho názoru spolupodílely na letošních plošných úhynech. Body 1. až 5. jsou specifické pro letošní rok a můžeme je považovat za hlavní rizikové faktory plošných úhynů. Faktory 6. až 9. působí dlouhodobě a pomalu a skrytě zhoršují situaci.

Specifika roku 2014

1. Cyklický vývoj populace parazita kleštíka včelího (*Varroa destructor*).

Po plošných úhynech v letech 2002 a 2007 a lokálních problémech v roce 2012 přišel další rok plošných úhynů. Předpověď pravděpodobnosti úhynových roků není snadná, ale je v zásadě možná. Některé rizikové faktory, zejména časný nástup jara (bod 3) a bezsnůškové léto (bod 4) lze identifikovat snadno. Také lze poměrně spolehlivě předpovědět nízkou úroveň parazita v příštím roce jako důsledek kolapsů populace hostitele (včelstev). Bohužel při současné úrovni centrálního řízení tlumení varroózy a úrovně znalostí včelařů dojde v příští sezóně podobně jako v roce 2008 k panice a zbytečnému nadužívání akaricidů během léta a podzimu 2015. Opět dojde k zbytečnému nasazení syntetických léčiv v době, kdy parazit dočasně opustil bojiště.

2. **Skrytá migrace kleštíků** před „nařízeným“ léčením. O migracích kleštíků je všeobecně málo poznatků. Na probíhající migrace v zimě a předjaří 2013/2014 můžeme usuzovat podle vysokého stupně jarního napadení některých včelstev, hlášených z více lokalit v ČR. Tato včelstva, kolabující krátce po letním slunovratu, jsou spouštěčem řetězového „domino-efektu“. Současný systém diagnostiky varroózy není nastaven na včasné odhalení takových včelstev.
3. **Kleštík se rozmnožuje na kuklách včel**, za chladné zimy se toto vývojové stádium ve včelstvech nenachází, ovšem případný časný nástup jara způsobuje delší období plodování včelstev a poskytuje kleštíkům k množení několik plodových cyklů navíc oproti běžné sezóně.
4. **Malá snůška nektaru a medovice v létě** (červen, červenec) na většině území ČR nestačila ani na pokrytí vlastních potřeb včelstva. Včelaři většinou vytočili jarní med a nechali včelstva svému osudu v očekávání další snůšky. Podvyživená včelstva ve větší míře podlehla zhoubnému vlivu varroózy a doprovodných infekcí (virózy, nosematóza).
5. **Chybné vyhodnocení situace na jaře dle výsledků povinné diagnostiky zimní měli a chybná centrální rozhodnutí.** Výslovně zavádějící informací byla tisková správa Státní veterinární správy vydaná 21. března 2014, která vyjádřila uspokojení nad nižší úrovní varroózy na počátku této včelařské sezóny (http://eagri.cz/public/web/svs/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/x2014_jednotne-proti-varroaze.html). To mohlo vést včelaře k pasivitě a zanedbání péče o zdraví včel.

Dlouhodobě působící negativní faktory

6. **Snížená účinnost většinových způsobů léčení**, zejména rostoucí rezistence kleštíků na pyretroidy u gabanů a pozdní plodování včelstev u fumigací (= snížená účinnost fumigace). Další metody tlumení kleštíků většinou neumí včelaři používat. Díky desetiletím cílené propagace jednotného postupu mají ostatní metody většinou pověst méně účinných alternativ nebo přímo stigma nepovolených metod.
7. **Vysoké zavčelení** ve spojení s nízkou úrovní odborných znalostí včelařů v oblasti včelích nemocí jsou specifickým rysem včelařství v České republice. Okolní země, kde je nižší hustota zavčelení a pravděpodobně i vyšší odborná úroveň znalostí včelařů, prověřená léty samostatné péče o včelstva, mají do budoucna lepší perspektivu z hlediska rizik plošných úhynů.
8. **Propagace protirojové metody chovu trubců**, která výrazně zvyšuje rychlost množení kleštíků. I když na to autoři metody upozorňují, včelařům chybí základní znalosti o rychlosti množení kleštíků na dělničím a trubčím plodu, což vede k podcenění rizika.
9. **Změny v zemědělství** způsobují zhoršení podmínek pro život včelstev. Používané moderní pesticidy způsobují chronické otravy včelstev, které na rozdíl od akutních otrav probíhají skrytě. Sortiment pěstovaných velkoplošných monokultur a dokonalá aplikace herbicidů způsobuje nedostatek kvalitní pylové výživy v části včelařské sezóny. To působí negativně na celkovou odolnost včelstev.

Navrhovaná opatření na úrovni chovatele

- zvyšovat své znalosti v oblasti včelích nemocí a metod tlumení nákaz jako nutný předpoklad úspěšného včelaření,
- chovat včelstva nadprůměrně odolná k nákazám (vlastní výběr + nákup vhodného genetického materiálu),
- monitorovat populaci kleštíka v kritických obdobích včelařské sezóny s využitím různých metod (přirozený spad na podložku včetně samovyšetření zimní měli, diagnostika napadení trubčiny v průběhu jara, diagnostika napadení dospělých včel v létě atd.),
- včelstva chovat v úlech, které umožňují monitoring a kontrolu včelích nemocí a následných léčebných opatření,
- množit a udržovat rezervní oddělky zejména pokud se dá očekávat problémový rok.

Navrhovaná opatření na úrovni Státní veterinární správy

- delegovat veškerá rozhodování na chovatele, protože místní a časová proměnlivost mnoha faktorů znemožňuje efektivně rozhodovat na centrální úrovni,
- zrušit povinné vyšetření zimní měli, protože sumární výsledky jsou z hlediska prognózy vývoje nákazy zcela bezcenné až zavádějící. Individuální vyšetření zimní měli si může chovatel snadno provést sám, analogicky jako letní monitoring přirozeného spadu,
- zajistit si v regionech sítí respondentů k získání informací o vývoji nakažové situace v průběhu celé sezóny,
- vydávat varování v případě zjištění signálů vyššího rizika úhynů,
- publikovat doporučené metodiky zvládnutí nákazy,
- evidovat úhyny vyšší než běžné. Stanovení parametrů by mělo být předmětem diskuse,
- místním šetřením a sankcemi řešit zjevné zanedbání péče o zdraví včel, které spouští plošné úhyny („řetězová reakce“),
- zajistit odborné kapacity na diagnostiku příčin úhynů, zejména doprovodných nemocí.

Navrhovaná opatření na úrovni včelařských organizací

- delegovat veškerá rozhodování o době a formách tlumení varroózy na chovatele, protože škody na včelstvech způsobuje mnoho faktorů, jejichž místní a časová proměnlivost znemožňuje efektivně rozhodovat na centrální úrovni. V konečném důsledku nese ekonomické důsledky především chovatel včel,
- vzdělávat včelaře např. formou praktických kurzů monitoringu a léčení, aby byli schopni samostatně odhadnout nakažovou situaci, předvídat vývoj a včas a přiměřeně reagovat,
- sdílet informace o aktuální nakažové situaci v místních podmínkách.

Kontaktní osoby: Ing. Petr Texl, ředitel PSNV-CZ, o. s., 728 717 375, reditel@psnv.cz
Mgr. Bronislav Gruna, místopředseda PSNV-CZ, o. s., 721 169 343, mistopredseda2@psnv.cz